

De Sjechinah

DE SJECHINAH

vanuit
joods en
christelijk
zicht

Willem J. Ouweneel

Scholten Uitgeverij

De Sjechinah

Willem J. Ouweneel

© 2023 Scholten Uitgeverij BV
Burgemeester Drijbersingel 25a
8021 DA Zwolle
info@scholtenuitgeverij.nl
www.scholtenuitgeverij.nl

Omslagontwerp: Marcin & Milou
Binnenwerk: Gewoon Geertje
Drukwerk: www.drukcase.nl
Eerste druk: april 2023
ISBN: 9789083313078
NUR: 707

Dit boek is tot stand gekomen in samenwerking met Christenen voor Israël.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No portion of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means – electronic, mechanical, photocopy, recording or any other – except for brief quotations in printed reviews, without the prior written permission of the publisher.

*To my friend John Hultink,
for his 80th birthday*

Woord vooraf

*Israëlieten zijn zij,
VAN HEN IS DE HEERLIJKHEID.*

Romeinen 9:4

*Baroech atta Adonai, haMachazir Sjechinato l'Tsion
'Gezegend zijt Gij, Heer, Wiens Sjechinah terugkeert naar Sion.'
17e bede uit Sjemoné Esré, het joodse Achttiengebed*

*Gods verborgen omgang vinden
zielen waar zijn vrees in woont;
't heilgeheim wordt aan zijn vrinden,
naar zijn vreêverbond, getoond.*

Psalm 25:14 (berijming 1773)

Dit boek handelt over een van de meest intieme onderwerpen in de Bijbel: de *Sjechinah* (hoewel het woord als zodanig niet eens in de Bijbel voorkomt). De *Sjechinah* is de heerlijke aanwezigheid, de nabijheid van God, te midden van zijn volk of in zijn persoonlijke omgang met mensenkinderen. Te beginnen in de hof van Eden, en uitlopend op de *Sjechinah* die bij de mensen zal wonen op de nieuwe aarde. Hoe dat in Eden was en hoe dat op de nieuwe aarde zal zijn, daarvan kunnen wij ons niet zo gemakkelijk een voorstelling maken

(al probeer ik het in dit boek wel). Maar hoe dat vandaag de dag concreet in de levens van christenen is, daarvan *moeten* wij ons enige voorstelling proberen te maken. Voor ons eigen geestelijk welzijn, en voor de eer van Gods naam.

Dit boek is het eerste deel van een trilogie, bestaande uit drie joods-christelijke thema's van het hoogste gewicht: de *Sjechinah*, de *Torah* en de *Messias*. De keuze van deze drie thema's is niet willekeurig. Een van de belangrijkste joodse geleerden uit de late Middeleeuwen was Rabbi Joseph Albo (ca. 1380-1444), die in Soria in het Spaanse Castilië woonde. In 1425 verscheen zijn hoofdwerk, *Sefer ha'Iqqarim* (Boek der Beginselen) (in 1929-30 geredigeerd en uitgegeven door Isaac Husik). Daarin presenteerde Albo, mede geïnspireerd door de grote joodse geleerde Moses Maimonides (1138-1204), wat hij zag als de drie grondslagen van het joodse geloof, zoals vervat in de Misjnah (het oudste deel van de Talmoed):

- I. Het geloof in *God*, en dus ook in de heerlijkheid van God, en dus ook in de manifestatie daarvan op aarde – dit komt overeen met mijn deel I, *De Sjechinah*.
- II. Het geloof in de *openbaring* van God aan zijn volk (de *Torah*) – dit komt overeen met mijn deel II, *De Torah*.
- III. Het geloof in de *voorzienigheid* (beloning en straf) in de eindtijd c.q. de Messiaanse eeuw – dit komt overeen met mijn deel III, *De Messias*.

Ik heb in dit geschrift, naast de Bijbel natuurlijk, veel gebruikgemaakt van de wijsheden der Talmoedgeleerden, en soms van de Targoem (de Aramese parafrase van de Tenach [= het Oude Testament] en de midrasj (praktische en vergeestelijkende commentaren op de Tenach), maar met de Kabbalah ben ik nogal voorzichtig; de mystieke wijsheden van de Kabbalisten staan voor mijn gevoel wel érg ver van het Bijbelse spreken af (zie daarover het Aanhangsel, hfdst. 10).

Graag heb ik ook gebruikgemaakt van de Russisch-Amerikaanse Rabbi Louis Ginzberg (1873-1953), *The Legends of the Jews* (oor-

spronkelijke Duitse uitgave 1909), gebaseerd op een levenslange studie van de midrasj (verwijzingen naar dit werk duid ik in mijn voetnoten aan als ‘Ginzberg’ plus nummer van deel en hoofdstuk, bijv. II,3).

Een ander werk dat van belang is voor dit type onderzoek, is het vierdelige werk van de christen-theologen Hermann L. Strack (1848-1922) en Paul Billerbeck (1853-1932), *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch* (1922-1928), waarbij vanuit het Nieuwe Testament verwezen wordt naar talloze relevante passages in de rabbijnse literatuur.

Voor de rest had ik naar vele andere geschriften kunnen verwijzen, vooral naar Bijbelcommentaren, maar ik heb besloten het (relatief) eenvoudig te houden. Ik mag wel verklappen dat ik voor zulke commentaren graag de site biblehub.com raadpleeg onder het kopje ‘comment’. Voor vele andere gegevens zal de lezer gemakkelijk zelf het internet kunnen raadplegen.

De vele voetnoten zijn niet bedoeld om een suggestie van geleerdheid te wekken, maar veeleer om de hoofdtekst zo eenvoudig mogelijk te houden. Wie dus wil, kan de voetnoten gewoon negeren; anderen zullen er belangwekkende extra informatie in vinden.

Ten slotte: voor Sjechinah mag u ook Sjechina, Sjekina(h), Shekina(h), Shekhina(h), Sh’kina(h), Sh’khina(h), Schekina(h), Schechina(h), Sch’kina(h), Sch’china(h) lezen, of nog weer anders. Als u de naam in een verengelste vorm wilt uitspreken, spreek de i dan alstublieft niet uit als *ai*, maar als *ie*.

Veel mensen leggen de nadruk op de tweede lettergreep, maar het is correcter de nadruk op de laatste lettergreep te leggen. Net zoals het correcter is de *e* niet uit te spreken als *ee*, maar als een stomme *e* (vandaar dat velen *Sj’chinah* of iets dergelijks schrijven).

Dit boek is opgedragen aan John Hultink (geb. 1943), een Canadese vriend van Nederlandse afkomst, die veel voor mij betekend heeft, onder andere in het opperen van themagebieden waaraan ikzelf niet zo gauw gedacht zou hebben en in het publiceren van heel wat

Engelstalige boeken van mijn hand (Paideia Press). Moge de *Sjechinah* nog lang op zijn persoon en zijn bediening rusten!

Mijn grote dank gaat uit naar drs. Kees de Vreugd (Christenen voor Israël), die het manuscript (net als bij de andere delen) van waardevol commentaar heeft voorzien.

Loerik (bij Houten), zomer 2022

PS Vertalingen van passages in de Tenach zijn van mijn eigen hand; voor vertalingen van nieuwtestamentische passages heb ik mij (mét enkele modernisering) zoveel mogelijk aangesloten bij de Telos-vertaling (uitgave van Grace Publishing House, herziene uitgave 2018).

De Talmoed-editie die ik geraadpleegd heb, is *The Soncino Talmud*, de achttiendelige uitgave van The Soncino Press in Londen (herziene uitgave van 1978). Ook de voetnoten in die editie vormen een rijke bron van informatie.

Voor Ginzberg zie <http://www.swartzentrover.com/cotor/e-books/misc/Legends/Legends%20of%20the%20Jews.pdf>.

Voor Strack-Billerbeck heb ik de oorspronkelijke uitgave geraadpleegd, uitgave München: Beck (geen internetversie gevonden).

Verder wijs ik graag op www.sefaria.org, waar naast Bijbel en Talmoed de klassieke midrasj en ook steeds meer moderne joodse commentaren toegankelijk worden gemaakt.

Ik kijk graag op biblegateway.com om de vele parallelle vertalingen te raadplegen en ik gebruik die site ook als concordantie.

Ten slotte: op het internet vond ik verscheidene gemeenten en organisaties die het woord ‘Shekinah’ (altijd in deze spelling) in hun naam hebben opgenomen:

- Shekinah Glory, Evangelische Gemeente in Amsterdam.
- De Christengemeente Shekinah in Assen.
- Shekinah Ministries in Diemen.
- Stichting Shekinah Glory (school) in Dongen.
- De Evangeliegemeente Shekinah in Dronten.
- De jeugdgroep Shekinah van de Evangelie Gemeente Ermelo.
- Shekinah Evangelical Church in Maastricht.
- De Shekinah, Evangelische Gemeente in Zutphen.

Inhoud

Woord vooraf	7
1. Eerste verkenning	19
1.1 Acht unieke kenmerken van Israël	20
1.2 Wat is de <i>Sjechinah</i> ?	24
1.3 Waar is de <i>Sjechinah</i> ?	27
1.4 De <i>Sjechinah</i> en Christus	29
1.5 De <i>Sjechinah</i> en de Gemeente	32
1.6 De <i>Sjechinah</i> in de Gemeente: praktische realiteit	35
1.7 Oorsprong van de term	37
1.8 Veertien verblijfplaatsen van God	40
2. Van Eden tot Gosen	43
2.1 De <i>Sjechinah</i> in de hemel	44
2.2 Trappen op de <i>Sjechinah</i> ?	48
2.3 Het neerdalen van de <i>Sjechinah</i> in Genesis	49
2.4 De ‘vleugels’ van de <i>Sjechinah</i>	53
2.5 Adam als de mindere van de <i>Sjechinah</i>	56
2.6 Abraham en Isaäk	58
2.7 De <i>Sjechinah</i> in de tenten van Jakobs (bij)vrouwen	60
2.8 ‘Zuster’ <i>Sjechinah</i>	62
2.9 De <i>Sjechinah</i> en Mozes	64
2.10 De <i>Sjechinah</i> in Gosen	68

3.	Van Sinai tot Sion	71
3.1	Tweede woonplaats van de <i>Sjechinah</i> : de doornstruik	72
3.2	Derde woonplaats van de <i>Sjechinah</i> : de berg Sinai	76
3.3	Het voorrecht van Mozes	79
3.4	Vierde woonplaats van de <i>Sjechinah</i> : de ark	80
3.5	Bijzondere rabbijnse exegeses	84
3.6	Vijfde woonplaats van de <i>Sjechinah</i> : Filistea	86
3.7	Zesde woonplaats van de <i>Sjec Sjechinah hinah</i> : het huis van Abinadab	89
3.8	Zevende woonplaats van de <i>Sjechinah</i> : de tent van David	93
3.9	Waar stond de tent van David?	94
3.10	Van Efraïm naar Juda	97
4.	Van Salomo tot Zedekia	101
4.1	Het lied van Mozes	101
4.2	De <i>Sjechinah</i> wijkt van David – en keert terug	103
4.3	De plaats van de tempelbouw	106
4.4	De tijd van de tempelbouw	109
4.5	Achtste woonplaats van de <i>Sjechinah</i> : de tempel van Salomo	112
4.6	De inwijding van de tempel (I)	115
4.7	De inwijding van de tempel (II)	117
4.8	Het inwijdingsgebed en het gevolg ervan	120
4.9	Het Heilige Land en de heilige troon	121
4.10	Een nieuw priesterschap	123
4.11	Verdere geschiedenis	124
5.	Van Zedekia tot Herodes	127
5.1	Het verval	128
5.2	Het vertrek van de <i>Sjechinah</i> (I)	130
5.3	Het vertrek van de <i>Sjechinah</i> (II)	132
5.4	De <i>Sjechinah</i> in Babel?	135
5.5	De tweede tempel	137

5.6	Waar is de Bewoner?	139
5.7	Geen <i>Sjechinah</i> in de tweede tempel (I): volk niet compleet	141
5.8	Geen <i>Sjechinah</i> in de tweede tempel (II): Israël onder de wereldmachten	143
5.9	Geen <i>Sjechinah</i> in de tweede tempel (III): Israël <i>Lo-‘Ammi</i>	145
5.10	Geen <i>Sjechinah</i> in de tweede tempel (IV): de tempel was ‘Jafethitisch’	147
5.11	Geen <i>Sjechinah</i> in de tweede tempel (V): de ontbrekende ark	148
5.12	Twee twijfelachtige gebeurtenissen	151
6.	Jezus en de Sjechinah	155
6.1	De joodse Messias	156
6.2	Mozes en de Messias	157
6.3	De ‘wens der heidenen’	160
6.4	‘Overschaduwning’	162
6.5	Stralend licht en een stralende ster	164
6.6	De doop van Jezus	168
6.7	Jezus in de tempel	171
6.8	Jezus ALS ‘tempel’	173
6.9	De verheerlijking van Jezus	175
6.10	Samenvattend	179
6.11	Ontheiliging van de <i>Sjechinah</i> ?	180
6.12	De Rotskoepel	183
7.	De Gemeente en de Sjechinah	189
7.1	Hoofd en lichaam	190
7.2	De <i>Sjechinah</i> in de Gemeente	193
7.3	Het samenkomen van de Gemeente	197
7.4	Jezus in het midden	200
7.5	‘God is onder jullie’	203
7.6	De individuele gelovigen	204

7.7	Staat en stand	207
7.8	De <i>tsaddiqim</i> ('rechtvaardigen')	208
7.9	Vriendschap met de <i>Sjechinah</i>	211
7.10	Het eeuwige leven	213
7.11	De <i>Sjechinah</i> aanschouwen/weerspiegelen	215
8.	De Sjechinah en het Messiaanse rijk	219
8.1	Inleiding	220
8.2	De wederkomst van de Messias	222
8.3	Meer over de 'wolken'	224
8.4	Een nieuwe uitstorting van de Heilige Geest	226
8.5	De heerlijkheid van JHWH in de tempel	228
8.6	De tempel van Ezechiël	229
8.7	De zegen van de <i>Sjechinah</i>	231
8.8	Sion en de <i>Sjechinah</i>	232
8.9	Jeruzalem in het Messiaanse rijk	234
8.10	De vervallen hut van David	236
8.11	De Gemeente tijdens het Messiaanse rijk	238
8.12	Twee tempels	241
9.	De Sjechinah en de nieuwe aarde	245
9.1	De acht tenten: ten eerste het firmament	246
9.2	Zes tenten op de oude aarde	247
9.3.	Zevende tent: in de nieuwe schepping	250
9.4	De nieuwe hemel en de nieuwe aarde	251
9.5	De tent van God op aarde	255
9.6	Wat is de <i>skènè</i> van Openbaring 21:3 precies?	257
9.7	De plaats van rust	260
9.8	Nog eenmaal: van Israël is de <i>Sjechinah</i>	262
9.9	'Ja, elk der vorsten zal zich buigen'	265
9.10	De 'geborenen' in Sion	268

10. Aanhangsel: bijzondere Sjechinah-visies	271
10.1 De <i>Sjechinah</i> als bruid	272
10.2 De <i>Torah</i> als dochter van God en bruid van Israël	275
10.3 Israël zélf de bruid	276
10.4 De <i>Sjabbat</i> als bruid van Israël	278
10.5 Vier bruidegom-bruidsrelaties	279
10.6 Toegift: de zon	281
 Beknopte literatuurlijst	 285
 Register van Bijbelplaatsen en andere joodse bronnen	 289

1. Eerste verkenning

*Zelf heb ik gewenst door een vloek [gescheiden] te zijn van de Messias
ter wille van mijn broeders [en zusters], mijn verwanten naar het vlees.
Israëlieten zijn zij,
van hen is het zoonschap,
de heerlijkheid,
de verbonden,
de wetgeving,
de priesterdienst en
de beloften;
tot hen behoren de vadersen,
en uit hen is naar het vlees de Messias,
die God is over alles, gezegend tot in eeuwigheid. Amen.*

Romeinen 9:3-5

*En de Heer openbaarde Zich in de wolk van de heerlijkheid
van zijn Sjechinah
en Mozes stond daar bij Hem;
en Mozes riep de naam van het Woord van de Heer aan,
en de Heer liet zijn Sjechinah aan [Mozes'] aangezicht voorbijgaan.*

Exodus 34:5-6a (Targoem)

1.1 Acht unieke kenmerken van Israël

Een van de mooiste opsommingen van al de zegeningen en voorrechten van Israël die je in de hele Bijbel vindt, tref je aan in de brief van Paulus (voorheen Rabbi Sja'oel¹) aan de Romeinen. Daar heeft Paulus het over 'mijn broeders en zusters, mijn lijfelijke bloedverwanten; Israëlieten zijn zij' (Rom. 9:3v.). Van deze Israëlieten somt hij zeven kenmerken op, plus nog een bijzondere achtste. Hij zegt:

Van Israël is

- 1 Het *zoonschap* (letterlijk het 'gesteld zijn tot zonen'); dat geldt collectief ('Israël is mijn eerstgeboren zoon', zegt God in Ex. 4:22; 'uit Egypte heb Ik mijn zoon geroepen', zegt Hij in Hos. 11:1), en het geldt ook individueel ('Jullie zijn zonen² van JHWH³, jullie God', Deut. 14:1; 'zonen van de levende God', Hos. 1:10).
- 2 De *heerlijkheid*, dat is in het Hebreeuws *kavod*⁴ (in rabbijnse taal: de *Sjechinah*); daar gaan we het uitvoerig over hebben (hier staat dus bijna letterlijk: 'van Israël is de *Sjechinah*').
- 3 De *verbonden* (Hebreeuws enkelvoud: *b'rit*), en wel de verbonden die God sloot met Abra(ha)m en diens nageslacht (Gen. 15 en 17), het verbond dat Hij sloot met Israël op de berg Sinaï (Ex. 24) en de vernieuwingen van dit verbond (Deut. 29; Joz. 24:25 enz.).

1 Zo noemen Messiasbelijdende (= Jezusgelovige) Joden hem nog weleens; Sja'oel = Saul(us); Paulus' oude naam was Saul(us) (van Tarsus) (Hand. 9:11; 21:39; 22:3).

2 Vaak vertaald met 'kinderen'; de bekende uitdrukking 'kinderen Israëls' is letterlijk 'zonen Israëls' (*b'né Jisra'eel*).

3 Het *tetragrammaton* (vierletterwoord), de naam van God, waarschijnlijk uit te spreken als Jahweh. Uit eerbied (denkend aan het Derde Gebod) leest de Jood daar waar JHWH staat, altijd *Adonai* ('Heer'). Deze gewoonte is overgenomen in de antieke Bijbelvertalingen (de Griekse Septuaginta heeft *Kyrios* en de Latijnse Vulgata heeft *Dominus*, wat allebei 'Heer' betekent) en vervolgens ook in bijna alle modernere Bijbelvertalingen.

4 Of *kabod*; in het Hebreeuws wordt midden in een woord de *b* vaak uitgesproken als een *v* (en de *k* als een *ch*, zoals in *Sjechinah*).